

ข้อสังเกตจากชุมชนเสมือนจริง :
กรณีศึกษาชุมชนสถานีวิทยุ จส.100¹

The observations from virtual community: A case study
of js100 radio's community.

สโรชา แสงสว่าง²
Sarochar Sangsujja

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอ รูปแบบของชุมชนเสมือนจริง กรณีชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ปฏิสัมพันธ์ และความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และการแปลงสภาพจากชุมชนเสมือนจริงเป็นชุมชนกายภาพ กรณีชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) โดยใช้แนวคิดหลักเรื่องชุมชนเสมือนจริง ในด้านความหมาย และองค์ประกอบของชุมชนมาวิเคราะห์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก และติดตามรับฟังสถานีวิทยุ จส.100

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 เป็นชุมชนเสมือนจริงรูปแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่ชุมชนออนไลน์ แต่เป็นชุมชนที่มีโทรศัพท์มือถือ และคลื่นวิทยุเป็นสื่อกลาง สมาชิกกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ หากแต่สนใจเรื่องข่าวสารและการจรรยาจรเช่นเดียวกัน ขณะที่โครงสร้างที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ 1.สถานีวิทยุ จส.100 2.หน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับสถานี

¹ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555 เรื่อง "ชุมชนเสมือนจริงในสังคมไทย : กรณีศึกษาชุมชนสถานีวิทยุ จส.100"

² นิสิตระดับมหาบัณฑิต สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ผู้ให้การสนับสนุนสถานี 4. สมาชิกประเภทต่างๆ นอกจากนี้ ยังพบว่า ภายใต้โครงสร้างต่างๆ ของชุมชนก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับสมาชิกประเภทต่างๆ หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น และจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้เอง บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งภายในชุมชนเสมือนจริง และระหว่างชุมชนเสมือนจริง กับชุมชนกายภาพ และวิธีจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น คือ การประนีประนอม และการหาแนวทางในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนคงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: ชุมชนเสมือนจริง ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ปฏิสัมพันธ์

Abstract

This research reveals firstly the frame work of virtual community as of JS 100 radio's community. Secondly, it reveals the relationship and the various conflicts inside the community. Thirdly, it also reveals the transformation from virtual community to physical community as of JOR.SOR.SOR by using the main idea inspired from the meaning of virtual community and the analysis of the community structure, qualitative methodologies such as literature research, field data collection, in-depth interview with key informants, follow-up and listening JS 100 radio.

The research found that JS 100 radio's community is a type of virtual community which is not on-line community, but it is the

community having mobile phone and radio wave as the media center. Members are from the various parts being interested in traffic news. The important structure of community is 1) JS 100 radio, 2) various sectors coordinated with JS 100 radio, 3) Sponsors, 4) Various types of members. In addition, it is found that within the various structure of community, it causes the interaction among various sectors, such as interaction between JS 100 and police officers, JS 100 and various types of members, JS 100 and various sectors, etc. However, sometime this type of interaction causes either the conflict inside the virtual community or conflict between the virtual community and the physical community. The solution to solve the conflict is to compromise each other and find the way to live peacefully together for the continuation of the community.

Keywords: Virtual community, JS 100 radio's community, Interaction

บทนำ

ในอดีตเมื่อกล่าวถึงชุมชนจะเน้นไปที่ขอบเขตเชิงพื้นที่ ที่ตั้งชุมชนที่ชัดเจน กลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน (ธีระภทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553: 69) แต่เมื่อเวลาผ่านไป เทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้ชุมชนรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมายซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ ชุมชนเสมือนจริง ซึ่งเป็นชุมชนที่สมาชิกต่างก็ไม่จำเป็นต้องพบหน้ากัน ต้องรู้จักกันมาก่อน หรือต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน หากแต่ใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความเห็น และช่วยเหลือกัน (Rheingold, 1993: 5)

ที่ผ่านมา การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเสมือนจริงจะเน้นศึกษาชุมชนเสมือนจริงที่มีการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ หรือที่รู้จักกันว่าชุมชนออนไลน์ เช่น งานวิจัยของธนภูมิ เรื่องวิทยานุกูล (2546) เรื่อง ชุมชนเสมือนจริงของกลุ่มวัฒนธรรมฟุตบอลในกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ หรืองานวิจัยของศุภนิศา เกษมสันต์ (2546) เรื่อง บทบาทของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก OPPY Club (Old People Playing Young Club) แต่บทความนี้จะศึกษาชุมชนเสมือนจริงอีกรูปแบบหนึ่งที่สมาชิกต่างก็ใช้โทรศัพท์มือถือสื่อสารกัน มีคลื่นวิทยุของสถานีวิทยุ จส.100 เป็นสื่อกลางคือชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 โดยมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับชุมชนเสมือนจริงแห่งนี้ คือ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 และการแปลงสภาพจากชุมชนเสมือนจริงเป็นชุมชนกายภาพ กรณีชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส)

บทความนี้เริ่มต้นจากกรอบแนวคิดที่ว่า ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆ ได้แก่ สถานีวิทยุ จส.100 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผู้ให้การสนับสนุน และสมาชิกประเภทต่างๆ และภายใต้โครงสร้างต่างๆ ก็จะมีปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างส่วนต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบเฉพาะของชุมชนเสมือนจริงแห่งนี้ ที่แตกต่างจากชุมชนเสมือนจริงแบบอื่นๆ รวมถึงการแปลงสภาพจากชุมชนเสมือนจริงเป็นชุมชนกายภาพ กรณีชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) โดยใช้วิธีการศึกษา ได้แก่ 1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเสมือนจริง 2. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก 3. สังเกต และติดตามรับฟังข้อมูลจากสถานีวิทยุ จส.100 และจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากชุมชนแห่งนี้ โดยจะนำเสนอเป็น 5 ส่วน คือ

1. สาระสำคัญของแนวคิดชุมชนเสมือนจริง
2. โครงสร้างของชุมชนสถานีวิทยุ จส.100
3. ปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนสถานีวิทยุ จส.100
4. การแปลงสภาพจากชุมชนเสมือนจริงเป็นชุมชนกายภาพ
5. บทสรุป

แนวคิดชุมชนเสมือนจริง

ที่ผ่านมาเมื่อก้าวถึงชุมชนจะเน้นไปที่ขอบเขตเชิงพื้นที่ หรือที่ตั้งของชุมชนที่ชัดเจน มีกลุ่มคนมาอาศัยอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์แบบพบหน้า แต่เมื่อเวลาผ่านไปเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้เกิดชุมชนรูปแบบใหม่มากมาย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ ชุมชนเสมือนจริงซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้คนที่มีความสนใจบางอย่างเหมือนกัน เข้ามาติดต่อสื่อสารผ่านเทคโนโลยี โดยไม่จำเป็นต้องรู้จักหรือพบหน้ากัน และไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งด้วย (Delanty, 2003: 171)

สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาเรื่องชุมชนเสมือนจริง กว้างขวาง แต่ในต่างประเทศ มีการศึกษาเรื่องชุมชนเสมือนจริงอยู่จำนวน ไม่น้อย และพบแนวโน้มว่า การศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องชุมชนเสมือนจริง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังมีทั้งความเห็นที่สอดคล้อง และไม่ลงตัว เกี่ยวกับการทำความเข้าใจถึงความหมาย และองค์ประกอบ ของชุมชนเสมือนจริง แต่ส่วนใหญ่แล้วพบว่า ชุมชนเสมือนจริง หมายถึง กลุ่มของบุคคลหลายๆ คนที่มารวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการ ร่วมกันแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นหนึ่งๆ มีระบบการ สื่อสารผ่านเทคโนโลยีเป็นสื่อกลางช่วยสนับสนุนการยอมรับกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่ร่วมกัน (จตุรวิทย์ ทองเมือง, 2551: 23)

อย่างไรก็ดี สามารถสรุปนิยามเกี่ยวกับลักษณะความเป็นชุมชน เสมือนจริง จากนักคิดต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้ (Rheingold, 1993; Baym, 2000; Delanty, 2003; ธีระภักทรา, 2553)

1. สมาชิกมีความหลากหลาย ไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ การศึกษา ฐานะทางสังคม ฯลฯ
2. สมาชิกกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ และสมาชิกสามารถเข้าร่วม หรือถอยออกจากชุมชนเมื่อใดก็ได้
3. สมาชิกติดต่อสื่อสารกันผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ตลอดจน เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ
4. สมาชิกมีความสนใจบางอย่างร่วมกัน และต่างรู้สึกถึงความเป็น ชุมชนร่วมกัน

นอกจากนี้ยังพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเสมือนจริงส่วนใหญ่ จะเน้นศึกษาชุมชนเสมือนจริงที่มีการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ หรือ

ที่รู้จักกันว่าชุมชนออนไลน์ เนื่องจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต จึงทำให้เกิดชุมชนออนไลน์ เป็นจำนวนมาก แต่บทความนี้จะศึกษาชุมชนเสมือนจริงในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่ชุมชนออนไลน์ คือ ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ซึ่งประกอบด้วย สถานีวิทยุ จส.100 ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการประสานงานทั้งกับสมาชิก และหน่วยงานต่างๆ ในการรายงานสภาพการจราจร และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอด 24 ชั่วโมง สมาชิกต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา ฯลฯ กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ โดยต่างก็สนใจข่าวสาร และการจราจรเช่นเดียวกัน อีกทั้ง สมาชิกต่างก็ใช้โทรศัพท์มือถือสื่อสาร อาศัยคลื่นวิทยุของสถานีวิทยุ จส.100 เป็นสื่อกลางที่ทำให้สมาชิกเข้ามา สื่อสาร และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ดังนั้น โครงสร้างของชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 จะชี้ให้เห็นถึงข้อสังเกตจากชุมชนเสมือนจริงแห่งนี้

โครงสร้างของชุมชนสถานีวิทยุ จส.100

ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ในบทความนี้ คือ ชุมชนที่ไม่มีอาณาเขตที่แน่ชัด ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการที่สมาชิก ซึ่งกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ แต่สนใจเรื่องปัญหาการจราจรของกรุงเทพฯ รวมถึงปัญหาสังคมเรื่องต่างๆ เช่นเดียวกัน โดยที่สมาชิกแต่ละคนต่างไม่เคยรู้จัก หรือพบหน้ากันมาก่อน แต่กลับมารวมตัว สื่อสาร และช่วยเหลือกัน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้แก่ คลื่นวิทยุของสถานีวิทยุจราจรสื่อสาร กรมการทหารสื่อสาร กองทัพบก และโทรศัพท์มือถือ

จากการศึกษา สังเกต สัมภาษณ์ และติดตามรับฟังสถานีวิทย ๑๑.100 ทำให้สามารถสรุปองค์ประกอบต่างๆ ภายในโครงสร้างของชุมชน สถานีวิทย ๑๑.100 ได้ดังนี้

(1) สถานีวิทย ๑๑.100 ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานี ที่มงาน ได้แก่ ผู้ควบคุมรายการเจ้าหน้าที่ข้อมูล เจ้าหน้าที่ประสานงาน ผู้สื่อข่าว และผู้ดำเนินรายการ ตลอดจนสมาชิกประเภทต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น สมาชิกซึ่งโทรเข้ามารายงานจรรยาจร สมาชิกซึ่งโทรเข้ามาขอความช่วยเหลือ รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับสถานี นอกจากนี้ ๑๑.100 ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกมาปฏิสัมพันธ์กัน ผ่านการรายงานสภาพการจรรยาจร การแจ้งเหตุ ตลอดจนการขอความช่วยเหลือต่างๆ โดยอาศัยอุปกรณ์สื่อสารหลัก คือ โทรศัพท์มือถือ

(2) หน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับ ๑๑.100 เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ กรมอุตุนิยมวิทยา หน่วยกู้ภัย โรงพยาบาล ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งปันข้อมูล ให้ความร่วมมือประสานงาน ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นการประสานงานข้ามภาคส่วน รวมถึงการสร้างเครือข่ายของชุมชน โดยเฉพาะระหว่างภาคเอกชน (สถานีวิทย ๑๑.100) กับหน่วยงานราชการได้ในระดับหนึ่ง ความสัมพันธ์ของหน่วยงานเหล่านี้ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน

(3) ผู้ให้การสนับสนุนสถานี ได้แก่ องค์กรภาครัฐและเอกชน ผู้ผลิตสินค้าต่างๆ ที่มาซื้อเวลาโฆษณากับสถานี ทั้งยังเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ ของ ๑๑.100 อีกด้วย และเนื่องจาก ๑๑.100 เป็นบริษัทเอกชน ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ข้างต้น นอกจากจะเพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคมแล้ว ยังเพื่อ

ความอยู่รอดของสถานีด้วย ดังนั้น จึงชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน และการแลกเปลี่ยนประโยชน์เพื่อความอยู่รอดด้านธุรกิจนั่นเอง

(4) สมาชิกประเภทต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน โดยไม่จำกัด เพศ วัย การศึกษา ฐานะทางสังคม ฯลฯ กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ สุดแล้วแต่ระบบสัญญาณโทรศัพท์จะเข้าถึง ไม่ว่าจะเป็น 1.สมาชิกที่โทรมา รายงานจราจร ร่วมกิจกรรมกับ จส.100 เป็นประจำ และรวมตัวตั้งเป็นชมรม จราจรสื่อสารเพื่อสังคม หรือ จ.ส.ส 2.สมาชิกที่โทรมา รายงานจราจรเป็นประจำ แต่ไม่ได้อยู่ชมรม จ.ส.ส 3.สมาชิกซึ่งโทรเข้ามาขอความช่วยเหลือ หรือโทรเข้ามาระบายความเครียด 4.สมาชิกซึ่งติดตาม จส.100 ทางเฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์ รวมถึงผู้ฟังทั่วไป

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพบว่า ชุมชนแห่งนี้ก็ยังคงเอกลักษณ์ประการหนึ่งของความเป็นชุมชนเสมือนจริง คือ การที่สมาชิกสามารถเข้าร่วมหรือถอยออกจากชุมชนเมื่อใดก็ได้ สังเกตได้จากจำนวนสมาชิกที่โทรศัพท์เข้ามา รายงานจราจร และร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสถานีซึ่งบางครั้งก็เพิ่มขึ้น และบางครั้งก็ลดลงหมุนเวียนกันไป ตามแต่ช่วงเวลา เช่นเดียวกับหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับ จส.100 และผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลง เข้าออกจากชุมชนได้ตลอดเวลา (ผู้ดำเนินรายการคนที่หนึ่ง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555) จึงไม่แตกต่างกับชุมชนออนไลน์ต่างๆ ที่สมาชิกสามารถเข้า-ออกจากชุมชนเมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีข้อผูกมัดใดๆ

ปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนสถานีวิทยุ จส.100

จากโครงสร้างต่างๆ ดังกล่าว ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่น่าสนใจระหว่างส่วนต่างๆ และยังแสดงให้เห็นถึงแกนของปฏิสัมพันธ์ซึ่ง จส.100 มีส่วนส่งเสริมให้เกิดขึ้น ได้แก่

1. ปฏิสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานมาจากการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน

ข้อมูล (Relations based on information exchange/sharing) ไม่ว่าจะระหว่างหน่วยงานหรือระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับหน่วยงาน โดยเฉพาะข้อมูลเรื่องการจราจรซึ่งสำคัญสำหรับการเดินทางในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากศูนย์ควบคุมและสั่งการจราจร (บก.02) เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลจราจร เพราะภารกิจหลักของสถานีวิทยุ จส.100 คือ การรายงานสภาพการจราจรตลอด 24 ชั่วโมง จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากตำรวจ โดยเฉพาะจากศูนย์ควบคุมและสั่งการจราจร หรือ บก.02 เป็นหลัก โดยที่ บก.02 จะมีกล้องวงจรปิดอยู่ทั่วทุกแยกของกรุงเทพฯ และอนุญาตให้ผู้สื่อข่าว จส.100 ใช้รายงานสภาพการจราจรเสมอ (ผู้ดำเนินรายการคนที่หนึ่ง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555) โดย จส.100 จะส่งผู้สื่อข่าวไปประจำอยู่ที่ บก.02 เพื่อรายงานจราจรกลับมายังสถานี ขณะที่บก. 02 ก็ร่วมรายงานจราจรเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงเร่งด่วนประจำวัน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับหน่วยงานต่างๆ โดยหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับ จส.100 เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หน่วยกู้ภัย ฯลฯ ทั้งนี้เนื่องจาก จส.100 ไม่เพียงแต่รายงานสภาพการจราจรในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลเท่านั้น แต่ยังรับแจ้งเหตุ ขอความช่วยเหลือ รวมถึงการร้องเรียน

ต่างๆ ตลอด 24 ชั่วโมง ทำให้จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนข้อมูล ขอความร่วมมือ ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดการแก้ไขในเรื่องต่างๆ (ผู้ดำเนินรายการคนที่สอง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555)

2. ปฏิสัมพันธ์เชิงบุคคล (Personal relations) โดยมีพื้นฐานความรู้จัก ใกล้ชิด มีกิจกรรมร่วมกัน พูดคุยทักทายกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งไม่เฉพาะเจาะจงว่าจะเป็นเรื่องการจราจร หรือข่าวสารเท่านั้น เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับสมาชิกประเภทต่างๆ เป็นต้นว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับสมาชิกชมรมจราจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) ถือว่าสมาชิกกลุ่มนี้ใกล้ชิด สนับสนุนกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ จส.100 มากที่สุด สังเกตได้จากการทักทาย พูดคุยกับผู้ดำเนินรายการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดำเนินรายการรุ่นเก่า ซึ่งดำเนินรายการมาตั้งแต่ครั้งก่อตั้งสถานีจนถึงปัจจุบัน ออกอากาศอยู่เสมอ และยังร่วมกิจกรรมของสถานีเป็นประจำ เช่น กิจกรรมแรลลี่ จส.100 ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี (ไมเคิลใจ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555) หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่าง จส.100 กับสมาชิกที่โทรเข้ามารายงานจราจรประจำ แต่ไม่ได้เข้าชมรม จ.ส.ส โดยสมาชิกประเภทนี้ถือเป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งที่สำคัญของสถานี แต่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของ จส.100 เป็นครั้งคราว เป็นต้น

3. ปฏิสัมพันธ์ที่มาจากความช่วยเหลือฉุกเฉินเร่งด่วน (Emergency volunteer relations) มีความเอื้อเฟื้อหรือความมีจิตอาสา เช่น กรณีการคลอดบุตรฉุกเฉินบนรถแท็กซี่ โดยทาง จส.100 จะประสานงานกับทางโรงพยาบาลซึ่งอยู่ใกล้เคียง เพื่อให้มารับตัวผู้ป่วยโดยเร็วที่สุด เป็นช่วงเวลาซึ่งทั้งผู้ดำเนินรายการและผู้ฟัง ต่างเอาใจช่วยให้แม่และลูกปลอดภัย

กระทั่งเมื่อเหตุการณ์จบลงด้วยดี มักจะมีคุณพ่อหรือคุณแม่โทรศัพท์เข้ามายังสถานี เพื่อเล่าว่าลูกปลอดภัยแล้วอย่างปลอดภัย เพราะการช่วยประสานงานของ จส.100 ที่ผ่านมามีการตั้งชื่อลูกว่า ทางด่วน คอปเตอร์ แมงปอ ฯลฯ เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญครั้งหนึ่งในชีวิต (ผู้ดำเนินรายการคนที่หนึ่ง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555)

นอกจากนี้ เหตุการณ์ดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือประสานงานกันระหว่าง จส.100 ตำรวจจราจร โรงพยาบาล และที่สำคัญคือสมาชิก ผู้ใช้รถใช้ถนนซึ่งติดตามฟัง จส.100 และพร้อมใจกันเอาใจช่วย บางรายก็อำนวยความสะดวก โดยการเปิดทางให้รถพยาบาล หรือรถแท็กซี่ เพื่อให้ถึงที่หมายทันเวลา อีกทั้ง การที่สมาชิกโทรศัพท์เข้ามาช่วยตั้งชื่อให้กับทารกที่เกิดฉุกเฉินในสถานการณ์นั้นๆ ยังสื่อถึงความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกัน ทั้งที่ต่างก็ไม่เคยพบหน้า หรือรู้จักกันมาก่อน และก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ ซึ่งเกิดจากการติดต่อสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถืออีกด้วย หรือกรณีการแจ้งรถหาย ที่แม้ว่าจะเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง และส่วนใหญ่จะไม่ได้รถคืน (ผู้ดำเนินรายการคนที่สอง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555) แต่การที่สมาชิกช่วยกันสังเกต ส่งต่อข้อมูล โทรศัพท์เข้ามาแจ้งว่าพบรถยนต์ลักษณะใกล้เคียงกับที่แจ้งหาย แม้ว่าจะไม่ใช่คันที่สูญหาย ก็สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะ ผ่านการช่วยเหลือกันของกลุ่มคนซึ่งคุ้นเคยทางเสียงแต่ไม่เคยพบหน้า โดยมี จส.100 เป็นสื่อกลางให้มารวมตัว และช่วยเหลือกัน นอกเหนือจากการรายงานจราจร

อย่างไรก็ดี จากการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ภายในชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 จะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ควบคุมรายการเป็นหลัก กล่าวคือ ผู้ควบคุมรายการจะเป็น

ผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจ พิจารณาให้เรื่องราว หรือสมาชิกคนใดได้ รายงานจรรยาบรรณออกอากาศ ส่วนผู้ดำเนินรายการ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นผู้ที่มี ปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสมาชิก แต่แท้จริงกลับเป็นเพียงตัวแทนที่มงานของ สถานีวิทยุ จส.100 ในการรายงานข่าวสาร สภาพการจรรยาบรรณ และรับแจ้งเหตุ ต่างๆ ออกอากาศ รวมถึงเป็นตัวแทนสถานีในการสื่อสารกับสมาชิกต่างๆ โดยไม่มีอำนาจตัดสินใจใดๆ เว้นแต่การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าระหว่างการ ออกอากาศเท่านั้น

ดังนั้น ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงดูเหมือนว่า ในชุมชนเสมือนจริงแห่งนี้ ผู้ดำเนินรายการจะเป็นผู้นำชุมชนที่อยู่เบื้องหน้า ขณะที่ผู้ควบคุมดูแลชุมชนจะเป็นผู้ควบคุมรายการที่อยู่เบื้องหลัง ส่วนสมาชิกเป็นเพียงผู้ให้ ข้อมูลเท่านั้น จึงไม่แตกต่างจากการควบคุมที่เกิดขึ้นในชุมชนออนไลน์ ที่สมาชิกจะต้องสื่อสารภายใต้กฎ กติกาที่บัญญัติโดยผู้ให้บริการด้านกระดาน ข่าว (ธนภูมิ เรื่องวิทยานุกูล, 2546)

แม้ว่าชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 จะมีลักษณะเป็นชุมชนเสมือนจริงที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543: 39-40) ในแง่มุมนี้ สมาชิกในชุมชนดูเหมือนจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่ในความเป็นจริง ชุมชนใดๆ ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ จากการสังเกต สัมภาษณ์ และติดตามรับฟัง จส.100 ทำให้ผู้วิจัยสรุปลักษณะความขัดแย้งภายในชุมชนแห่งนี้ได้ ดังนี้

1. ความขัดแย้งภายในชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ประกอบด้วยความขัดแย้ง 2 ลักษณะ คือ ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานในการใช้ข้อมูลจรรยาบรรณและความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในการรายงานจรรยาบรรณ

1.1 กรณี จส.100 ขอใช้ข้อมูลจากศูนย์ควบคุมและสั่งการจราจร (บก.02) เพื่อรายงานสภาพการจราจร แต่ บก.02 ก็ต้องการใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อรายงานจราจรเช่นกัน แต่ก็สามารถแก้ปัญหาได้ ด้วยการประนีประนอมของทั้งสองฝ่าย คือ ตำรวจ (บก.02) ยอมให้ผู้สื่อข่าว จส.100 รายงานจราจรโดยใช้กล้องวงจรปิดของตำรวจได้ แต่มีข้อแลกเปลี่ยนว่า จส.100 ต้องให้ตำรวจ (บก.02) โทรมเข้ามารายงานจราจรโดยใช้กล้องดังกล่าวเช่นกัน (ผู้ดำเนินรายการคนที่สอง, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2555)

เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึง การประนีประนอมระหว่างสถานีวิทยุ จส.100 กับเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งต้องพึ่งพาอาศัย และรักษาประโยชน์ระหว่างกัน ฝ่ายตำรวจก็ยินยอมให้ความช่วยเหลือ จส.100 ซึ่งเป็นสถานีวิทยุที่ทำประโยชน์เพื่อสังคม ขณะที่สถานีเป็นบริษัทเอกชน ต้องหารายได้เพื่อความอยู่รอด ดังนั้น จส.100 จึงหาทางออกโดยการตั้งศูนย์ข่าวจราจร จส.100 โดยส่งผู้สื่อข่าว หรือผู้ดำเนินรายการไปส่งกล้องวงจรปิดที่ บก.02 และรายงานจราจรกลับมายังสถานีทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ ถือเป็น การหารายได้ให้กับสถานีอีกทางหนึ่ง ผ่านการขายช่วงเวลาโฆษณา

1.2 กรณีความขัดแย้งระหว่างสมาชิก จ.ส.ส กับสมาชิกอื่นๆ ของ จส.100 ความขัดแย้งในกรณีนี้เกิดจากการแสดงความคิดเห็นระหว่างสมาชิก จ.ส.ส. กับผู้ดำเนินรายการออกอากาศ ผ่านการทักทายนินทา ทำให้ผู้ฟังบางส่วนแสดงความไม่พอใจ โดยให้เหตุผลว่า ต้องการฟังการรายงานจราจร หรือเหตุการณ์ต่างๆ เพียงอย่างเดียว ทั้งยังเห็นว่าการทักทายนินทาดังกล่าว เป็นเรื่องเสียเวลาและไม่มีประโยชน์ จึงทำให้สมาชิก จ.ส.ส บางส่วนตัดสินใจที่จะนินทา ทักทายนินทา ทั้งระหว่างกันเองและกับผู้ดำเนินรายการน้อยลง เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทางสถานี (นภกระสา, สัมภาษณ์, 22

พฤษภาคม 2555) ขณะที่ผู้ดำเนินรายการ ก็พยายามจัดสรรเวลาในการรายงานให้เหมาะสมที่สุด และทำให้สมาชิกยอมรับได้ (ผู้ดำเนินรายการคนที่หนึ่ง, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2555)

2. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนเสมือนจริง กับชุมชนกายภาพ จากการที่สมาชิก จส.100 จำนวนหนึ่งได้นัดพบ ทำความรู้จัก และรวมตัวกันตั้งเป็นชมรมโดยใช้ชื่อว่า ชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) และพบว่ามีความขัดแย้งที่น่าสนใจ กล่าวคือ หลังจากตั้งชมรม จ.ส.ส ได้ไม่นานผู้บริหาร จส.100 ก็ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในก่อตั้งชมรม และไม่ไว้ใจว่าชมรมจะเป็นคู่แข่งของสถานีหรือไม่ เนื่องจาก จส.100 มองว่าสถานีเปิดรับสมาชิกอยู่ก่อนแล้ว เหตุใดสมาชิกจึงต้องแยกตัวออกไปเพื่อตั้งชมรมอีก ประกอบกับสถานีไม่ต้องการให้สมาชิก จส.100 รวมตัวกัน เพราะมองว่า จะเป็นการรวมตัวเพื่อต่อรอง เรียกร้องผลประโยชน์บางอย่างจากสถานี กระทั่งหลังจากคุณมังฉงายรับตำแหน่งประธานชมรม เมื่อปี พ.ศ.2542 ก็แสดงจุดยืนให้ผู้บริหาร จส.100 เห็นว่าชมรมอยู่ภายใต้ จส.100 เมื่อชมรมจะจัดกิจกรรมใดๆ ก็จะต้องแจ้งให้ จส.100 ทราบเสมอ (ไมเคิลใจ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555)

เหตุการณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างชุมชนสองแบบที่ซ้อนทับกันอยู่ กล่าวคือ ชุมชนเสมือนจริง (ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100) กับชุมชนเสมือนจริง ซึ่งแปลงสภาพเป็นชุมชนกายภาพ (ชมรม จ.ส.ส) แต่การหาแนวทางในการอยู่ร่วมกัน โดยไม่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการคงอยู่ของชุมชน ที่ชมรม จ.ส.ส.เลือกใช้ ก็อาจเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ดำรงอยู่ได้ นอกจากนี้ เหตุการณ์ข้างต้นยังชี้ให้เห็นว่า สมาชิกของชุมชนเสมือนจริงไม่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์แบบเสมือนเท่านั้น (สื่อสารผ่าน

เทคโนโลยี) แต่สมาชิกสามารถมีปฏิสัมพันธ์แบบจริงๆ (พบปะ พูดคุย) ระหว่างกันได้เช่นเดียวกับในชุมชนกายภาพ

การแปลงสภาพจากชุมชนเสมือนจริงเป็นชุมชนกายภาพ

ด้วยเหตุที่ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 มีสมาชิกหลากหลายประเภท ที่เข้ามาติดต่อสื่อสารกันผ่านทางโทรศัพท์มือถือ คลื่นวิทยุ แม้ว่าการสื่อสารในรูปแบบดังกล่าวภายในชุมชน จะไม่มีใครได้รู้จักกันอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้ที่เข้ามาติดต่อสื่อสารกันนั้น ต่างก็ใช้นามแฝงแทนตัวเองกันแทบทั้งสิ้น แต่เมื่อสมาชิก ผู้ที่เข้าร่วมแต่ละคนเข้ามาติดต่อสื่อสารกันเป็นระยะเวลา นานขึ้น ก็ย่อมเกิดความสนิทสนม และคุ้นเคยกัน กระทั่งมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อยๆ ภายในชุมชนเสมือนจริงแห่งนี้

ตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มย่อยที่จัดตั้งขึ้นมา ในกรณีของชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ก็คือ กลุ่มสมาชิกชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) ซึ่งสมาชิกต่างก็ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่คุ้นเคย สนิทสนมกันผ่านทางเสียงที่รายงานจรรยาจรผ่านสถานีวิทยุ จส.100 กระทั่งมีการนัดพบปะ ทำความรู้จักกัน รวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรม และร่วมกันจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมจนถึงปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า รูปแบบการจัดรายการที่แตกต่างของ จส.100 เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการ และมีการพูดคุย ทักทายกับผู้ดำเนินรายการในแต่ละช่วงเวลาอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดความสนิทสนม คุ้นเคยกัน ทั้งระหว่างสมาชิกกับผู้ดำเนินรายการ และระหว่างสมาชิกซึ่งโทรเข้ามารายงานอยู่เป็นประจำ ในบางกรณีผู้ฟังก็แสดงความจำนงกับเจ้าหน้าที่ข้อมูลว่า ต้องการติดต่อสมาชิกบางคนเป็นการส่วนตัว

และสถานีกี้อำนวยความสะดวกให้ จึงมีการทำความรู้จักกัน และตัดสินใจนัดพบปะ สังสรรค์กันระหว่างสมาชิก จส.100 ซึ่งรู้จักกันผ่านทางเสียงที่ออกอากาศ แต่ไม่เคยพบหน้ากัน ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน กระทั่งนำไปสู่การรวมตัวเพื่อจัดตั้งเป็นชมรมขึ้นในนาม ชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม (จ.ส.ส) (ไมเคิลโจ, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555) โดยวัตถุประสงค์หลักของชมรมก็คือ การทำกิจกรรมเพื่อสังคมในฐานะสมาชิก จส.100 รวมถึงให้ความร่วมมือกับทางสถานีในการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับสังคม นอกเหนือจากการรายงานสภาพการจราจร ปัจจุบัน ชมรมมุ่งเน้นเรื่องการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กนักเรียนยากจนในถิ่นทุรกันดารต่างๆ

ในแง่หนึ่ง การก่อตั้งชมรม จ.ส.ส อาจจะสะท้อนถึงความรู้สึกไม่เพียงพอของความสัมพันธ์แบบเสมือน ทำให้สมาชิกกลุ่มหนึ่ง หาทงออกด้วยการสร้างชุมชนทางกายภาพ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบซึ่งหน้า หรืออีกนัยหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบสนองของความต้องการของผู้คนที่เต็มใจที่จะมีความสัมพันธ์ใหม่ๆ ระหว่างกันด้วย

สรุป

จากการศึกษาของคั้ประกอบต่างๆ ของชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 สรุปได้ว่า ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 เป็นชุมชนเสมือนจริงรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาศัยโทรศัพท์มือถือ และคลื่นวิทยุเป็นสื่อกลาง ให้สมาชิกที่มีความหลากหลาย ไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา สถานะทางสังคม ฯลฯ กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ หากแต่สนใจเรื่องข่าวสารและการจราจรเหมือนกัน เข้ามาสื่อสาร ให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนความเห็น รวมถึงช่วยเหลือกัน อย่างไรก็ตาม ชุมชนแห่งนี้

ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนเสมือนจริงประการหนึ่ง คือ การที่สมาชิกสามารถเข้าร่วม หรือถอยออกจากชุมชนเมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีข้อผูกพันใดๆ

อีกทั้ง ยังพบว่า ชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 มีโครงสร้างที่สำคัญ ได้แก่ 1) สถานีวิทยุ จส.100 2) หน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับ จส.100 3) ผู้ให้การสนับสนุนสถานีวิทยุ 4) สมาชิกประเภทต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น ปฏิสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานจากการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ปฏิสัมพันธ์เชิงบุคคลซึ่งมีพื้นฐานจากความรู้จักใกล้ชิด หรือการทำกิจกรรมร่วมกัน และปฏิสัมพันธ์ที่มาจากการช่วยเหลือฉุกเฉิน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง จส.100 กับสมาชิกทุกประเภท ล้วนอยู่ภายใต้การควบคุม ดูแลของผู้ควบคุมรายการ โดยผู้ดำเนินรายการเป็นเพียงตัวแทนสถานีวิทยุในการสื่อสารกับสมาชิก และควบคุมการสนทนาระหว่างการออกอากาศเท่านั้น

นอกจากนี้ ชุมชนเสมือนจริง กรณีชุมชนสถานีวิทยุ จส.100 ยังนำไปสู่การเกิดชุมชนกายภาพ กรณีชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม หรือ จ.ส.ส ซึ่งนอกจากจะสะท้อนถึงความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ของสมาชิก ที่เกิดขึ้นจากชุมชนเสมือนจริงแล้ว ยังแสดงถึงความไม่เพียงพอของความสัมพันธ์แบบเสมือนจริง กระทั่งสมาชิกกลุ่มหนึ่ง ต้องหาทางออกด้วยการสร้างชุมชนกายภาพ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบซึ่งหน้านั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จตุรวิทย์ ทองเมื่อง. 2553. **ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศใน**

ชุมชนเสมือนจริง. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2551.ชมรมจรรยาจรสื่อสารเพื่อสังคม. จ.ส.ส.

(ออนไลน์).แหล่งที่มา: <http://www.jss.in.th/home.html>

เข้าถึงเมื่อ 17 พฤษภาคม 2555

ธนภูมิ เรืองวิทยานุกูล. 2546. **ชุมชนเสมือนของกลุ่มวัฒนธรรมฟุตบอล**

ในกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์.วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต

ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย,

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553. **ชุมชนศึกษา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย,

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ. 2543. **แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบ**

ใหม่: กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,

ศุภนิศา เกษมสันต์, หม่อมหลวง. 2546. **บทบาทของการสื่อสารผ่าน**

สื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชน

เสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก OPpy Club. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

สถานีวิทยุ จส.100. 2545. **จส.100 ด้วยใจเพื่อสังคม.** (ออนไลน์).

แหล่งที่มา:<http://www.js100.com/home/index.php?q=node/6>

เข้าถึงเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555

ภาษาอังกฤษ

Baym, K. Tune in, Log on : Soaps, Fandom and Online Community.

London : Sage, 2000, อ้างถึงใน จตุรวิทย์ ทองเมือง. **ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชุมชนเสมือนจริง.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

Delanty, G. **Community.** London : Routledge, 2003.

Rheingold, H. **The Virtual Community : Homesteading on the Electronic Frontier.** USA : Addison Wesley, 1993.

Taylor, M. **Community Work and the State : The Changing Context of UK Practice.** London : Zed Books, 1995, อ้างถึงใน จตุรวิทย์ ทองเมือง. **ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชุมชนเสมือนจริง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

สัมภาษณ์

นงกระสา. สมาชิก จส.100. **สัมภาษณ์,** 22 พฤษภาคม 2555.

ผู้ดำเนินรายการคนที่หนึ่ง. **สัมภาษณ์,** 22 กุมภาพันธ์ 2555.

ผู้ดำเนินรายการคนที่สอง. **สัมภาษณ์**, 22 กุมภาพันธ์ 2555.

ไมเคิลโจ. สมาชิก จส.100. **สัมภาษณ์**, 21 พฤษภาคม 2555.